

Ur: *Filosofisk tidskrift*, 2006, nr 1.

Fredrik Stjernberg      Orakel – finns dom?

Ibland förs det diskussioner om orakels existens.<sup>1</sup> Ett orakel är någon som kan förutsäga framtiden med en imponerande grad av träffsäkerhet (att korrekt förutsäga vilken dag det är i morgon är inte imponerande). Orakel kan vara relevanta vid diskussioner av sådant som fri vilja, fatalism och determinism, men även i till exempel Newcomb-fall är orakel inblandade. Gud brukar i teologiska diskussioner betraktas som något med orakelförmågor, givet Guds totala kunskap. Man skulle kunna tänka sig att ett orakel utgjordes av en dator med en fantastisk beräkningskapacitet, eller Laplaces demon, som med tillräckligt god kännedom om startläget kan förutsäga vad som kommer att inträffa framöver. Det har ibland setts som en mer eller mindre empirisk fråga om det skulle kunna finnas orakel. Klart är att kraven på beräkningsförmågan måste bli hisnande, och att komplexiteten kanske överstiger alla teoretiskt möjliga beräkningsmaskiner. Ibland har det också hävdats att vi människor – om vi har fri vilja – skulle kunna omintetgöra oraklets insatser, och därmed visa att det inte finns några orakel. Säger oraklet att jag kommer att äta en ostsmörgås till frukost i morgon, så kan jag väl ta kaviar i stället? Det verkar dock finnas ett enklare sätt att visa att orakel inte kan existera, åtminstone givet en vanlig definition av orakel.

---

<sup>1</sup> Denna notis inspirerades av ett föredrag av Janne Mäntykoski vid en konferens om paradoxer i Riga, november 2005, ”Resolving the Paradox of the Oracle” (som tog upp ett helt annat problem med orakel). Karaktäriseringen av vad som krävs av orakel har hämtats från hans föredrag, men tycks vara ganska allmänt förekommande (åtminstone de fyra första kraven; det femte har nog tagits för givet i tidigare diskussioner).

För att vi ska kunna sägas ha ett orakel måste några krav vara uppfyllda. Oraklet ska vara:

1. *Allvetande.* Oraklet vet allt som finns att veta om framtiden.
2. *Ofelbart.* Säger oraklet att något förhåller sig si eller så, så gör det det.
3. *Öppet för frågor.* Oraklet ska vara villigt att leverera ett svar på varje fråga som ställs. Om oraklet fick låta bli att svara då och då blir insatsen inte särskilt imponerande.
4. *Transparent.* Svaren ska vara korrekta, och gå att förstå i förväg. De ska inte vara formulerade så att de är förenliga med varje upptänklig framtida utveckling. Säger oraklet att du ska ut på en resa imorgon, så bör inte en tur med hissen räcka för att oraklet ska säga ”vad var det jag sa?”. Oraklet ska alltså vara uppriktigt och informativt.
5. *Snabbt.* Svaren ska komma i rimlig tid. Om jag ställer frågan vad jag kommer att äta till frukost imorgon, och oraklet besvarar frågan först efter det att jag har dukat bort frukosten dagen efter, så är det inte så mycket bevänt med oraklet. Alla svar behöver kanske inte vara blixtsnabba, eftersom det ibland kan krävas mycket omfattande beräkningar, men svaret får inte dra ut på tiden.

Då är frågan om ett sådant orakel skulle kunna finnas, och kanske en vacker dag starta en mottagning nere på stan. Det verkar dock som om det finns ett logiskt argument som visar att några sådana orakel aldrig kommer att dyka upp – ingenting kan fylla alla dessa villkor.

Anta att jag beger mig till oraklet, och först prövar oraklets tillförlitlighet. Oraklet lyckas ständigt förutsäga vad jag ska äta till frukost dagen efter osv. Så säger jag som följer: ”Nu börjar jag med ja- och nejfrågor. Om ditt svar är ja, så kommer jag att vissla som reaktion; är svaret nej, så kommer jag att klappa händerna.” Så nästa fråga: ”Kommer min nästa reaktion på ditt svar att bli att jag klappar händerna?” Nu ser det mörkt ut för oraklet. Om oraklet svarar ”Ja”, så kommer jag ju att vissla, så oraklet hade fel. Om oraklet svarar ”Nej”, så kommer jag ju att klappa händerna, så oraklet har än en gång fel. Svarar oraklet

något annat än ja eller nej, så kommer jag ju inte att klappa händerna, så då har oraklet misslyckats, eftersom rätt svar borde ha varit att jag inte skulle klappa händerna. Problemen för oraklet kan hanteras om vi stryker något eller några av villkoren ovan, men då får vi ett mindre intressant orakel. Det kan helt enkelt vägra att besvara frågan, det kan svara så dunkelt att jag inte vet om jag ska vissla eller klappa händerna, det kan fundera så länge på svaret att universum upphör att existera. Man kan ge upp tanken att oraklet är ofelbart eller har kunskap om alla framtida händelser. Kanske finns det någon typ av begränsningar på vad man kan ställa för slags frågor. Men någonting måste i varje fall göras, och varje åtgärd kommer att leda till ett mindre intressant orakel – det är sämre reklam att säga sig veta ”en hel del” om framtiden, eller att besvara ”åtskilliga” frågor om framtiden.<sup>2</sup>

#### LITTERATUR

Smullyan, R. 1988. *Forever Undecided. A Puzzle Guide to Gödel*, Oxford University Press, Oxford.

Sorensen, R. 1988. *Blindspots*, Clarendon Press, Oxford.

---

<sup>2</sup> Jag gör inte anspråk på någon större originalitet för detta argument. Det låter som någonting man borde kunna hitta hos till exempel Smullyan (1988) eller Sorensen (1988), men jag har inte hittat just detta.